

**Національна академія наук України
Херсонська гідробіологічна станція**

**НАУКОВІ ЧИТАННЯ,
ПРИСВЯЧЕНІ ДНЮ НАУКИ**

Екологічні дослідження Дніпровсько-Бузького регіону

Випуск 10

Херсон – 2017

УДК 547.5(282.247.32)
ББК 28.082

№ 34 Наукові читання, присвячені Дню науки. Екологічні дослідження Дніпровсько-Бузького регіону. Вип. 10. Збірник наукових праць. – Херсон, – 2017. – 52 с.

ISBN 978-966-02-8333-6

В збірнику розміщені наукові праці видані за результатами наукових читань, присвячених Дню науки. Ініціатором та організатором читань є Херсонська гідробіологічна станція Національної академії наук України.

Матеріали збірника висвітлюють проблеми ботаніки, зоології, гідробіології, охорони довкілля та раціонального використання природних ресурсів.

The miscellany of scientific articles contains a result of a Symposium (Scientific Readings), dedicated to the Day of Science. This Scientific readings initiated and organised by Kherson Hydrobiological Station of the National Academy of Sciences of Ukraine (NASU).

The articles of this proceeding highlight the problems of botany, zoology, hydrobiology, conservation of environment and rational use of natural resources.

Редакційна колегія:

Овечко С.В., к.б.н.,
Алексенко Т.Л., к.б.н..

Відповідальний редактор:

Коржов Є.І., к.г.н.

Публікується за постановою Науково-технічної ради Херсонської гідробіологічної станції НАН України від 27 вересня 2017 р. № 2

Відповідальність за достовірність матеріалів, викладених у публікаціях, несуть автори.

ББК 28.082

ISBN 978-966-02-8333-6

© Херсонська гідробіологічна станція НАН України, 2017 р

УДК 574.584(282.05)

ВПЛИВ АНТРОПОГЕННОГО НАВАНТАЖЕННЯ НА СТАН ІХТІОФАУНИ ДНІПРОВСЬКО-БУЗЬКОЇ ГИРЛОВОЇ ОБЛАСТІ

С.В. Овечко, Г.В. Білик

*Херсонська гідробіологічна станція НАН України,
Національний природний парк «Нижньодніпровський»*

Постановка проблеми. Дніпровсько-Бузька гирлова область, як велика природна територія, має глобальне значення для збереження біорізноманіття, є ядром європейського значення. Внаслідок інтенсивного антропогенного впливу на всій акваторії, включаючи пониззя Дніпра, сформувалася доволі напружена ситуація з природним відтворенням практично всіх видів водних біоресурсів, погіршився екологічний стан водойм. За останні десятиріччя швидкими темпами знизилась промислова рибопродуктивність водойм пониззя Дніпра, досягнувши критичних значень. На сучасному етапі процеси, що спричиняють погіршення умов мешкання риб в Дніпровсько-Бузькій гирловій області продовжуються.

В результаті зарегулювання стоку Дніпра греблями ГЕС і створення каскаду великих рівнинних водосховищ, обсяг річного стоку в пониззя скоротився в середньому за багаторічний період (1956 – 2010 рр.) приблизно на 20,0 % [5]. Як наслідок, це призвело до замулення і заростання переважної більшості заплавлених водойм та накопиченню в них органічної речовини, що призводить до обміління слабопроточних водойм, значна частина з яких за останні роки випала з рибпромислового обороту.

Матеріали та методи. Іхтіологічні дослідження ґрунтувалися на даних спостережень П.І. Павлова, С.Г. Залумі, Б.И. Правоторова та інших науковців, а також за даними річних звітів Південного державного басейнового управління Державної інспекції охорони, відтворення водних живих ресурсів та регулювання рибальства в Херсонській області за 2009 – 2016 рр.

Результати досліджень та обговорення

Чисельність та склад іхтіофауни Дніпровсько-Бузької гирлової області, за даними різних авторів суттєво змінилися під впливом різних антропогенних факторів. Як вказує С.Г. Залумі [1-3], до спорудження греблі Дніпрогесу в басейні Дніпра від гирла до Каховки зустрічалось 67 видів і підвидів риб, що належали до 17 родин, а від Каховки до гирла Прип'яті – 63 види з 15 родин. П.І. Павлов, до зарегулювання стоку Дніпра нараховував 74 види риб, з яких існування двох видів було під сумнівом [4].

За іхтіологічними дослідженнями деяких авторів (Правоторов Б.І., Верлатий Д.Б., Гейна Ю.К. та ін.) протягом 2004 – 2010 років, було виявлено

Висновки

При створюванні водоохоронних лісових насаджень з білої акації, захист дерев від коренегризучих шкідників потрібно проводити через замочування кореневої системи сіянців білої акації в бовтанці на основі 0,3% водного розчину інсектицидна «Актара 25WG» безпосередньо перед висаджуванням.

При наявності в ґрунті личинок хрущів 3 віку потрібно проводити щонайменше одноразовий полив 0,6% водним розчином інсектицидна «Актара 25WG» з розрахунку по 0,4 літра на сіянець.

**

В статті представлені результати испытання технології захисту кореневої системи сеянців білої акації від личинок хрущів при створенні лісових культур.

**

The article presents the results of testing the technology of protection of the root system of white acacia seedlings, in the creation of forest crops, from larvae of crust.

**

1. Пилипенко О. І. Системи захисту ґрунтів від ерозії / О. І. Пилипенко, В. Ю. Юхновський, М. М. Ведмідь. – Київ: Культурно-освітній, видавничо-поліграфічний центр «Златояр», 2004. – 435 с.

2. Екологія Херсонщини. Складові структурних елементів екологічної мережі та їх сучасний стан. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://www.library.kherson.ua/young/eco/18.htm>

3. Калінін М. І. Теоритичні основи лісових меліорацій / М. І. Калінін, О. С. Мельник. – Львів: Світ, 1991. – 262 с.

4. Рекомендації із комплексного захисту лісових культур від комахшкідників коріння / Відпов. укладач В. Л. Мешкова // Методичні вказівки з вирощування лісових культур та захисту їх від шкідників і хвороб. – Х. : УкрНДІЛГА, 2008. – 12 с.

5. Актара. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://floristics.info/ua/preparaty/insektitsydy/aktara.html>

НПП "НИЖНЬОДНІПРОВСЬКИЙ" В СИСТЕМІ МОНІТОРИНГОВИХ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ РЕГІОНУ

І.М. Шейгас¹, С.К. Семенюк²

¹ ДП "Степовий Філіал УкрНДІЛГА", м. Цюрупинськ Херсонської обл.
² Херсонський державний університет

Проаналізована ситуація з організацією та створенням "Нижньодніпровського" НПП – природоохоронної наукової установи високої категорії заповідності. Зроблено висновок про доцільність посилення наукових досліджень на Нижньому Дніпрі. Наголошено про необхідність співпраці новоствореного Парку з науковими установами, які протягом 90 років ведуть моніторингове вивчення місцевих біоценозів.

Ключові слова: Нижній Дніпро; наукові дослідження; національний природний парк; заплавні угіддя; гідробіологія; дикі біляводні тварини; моніторинг; біоценоз

Матеріал та методика. НПП "Нижньодніпровський" був створений відповідно до статті 5 Закону України "Про природно-заповідний фонд України" та Указу Президента України від 24 листопада 2015 року № 657 "Про створення національного природного парку "Нижньодніпровський". До нього ввійшли території Бериславського, Білозерського, Голопристанського та Цюрупинського районів, міст Херсона та Нової Каховки Херсонської області. До території національного природного парку погоджено в установленому порядку включення 80177,80 гектара земель державної власності, а саме: 14479,80 гектара земель державної власності, які надаються національному природному парку в постійне користування, у тому числі з вилученням у землекористувачів, згідно з додатком 1, та 65698,00 гектарів земель державної власності, які включаються до території національного природного парку без надання йому в постійне користування згідно з додатком 2.

Згодом, наказом по Міністерству екології та природних ресурсів, підписаним в.о. Міністра С.І. Курикінім від 18.01.2016 року №9 "Про затвердження Положення про національний природний парк "Нижньодніпровський", був затверджений основний регламентуючий документ цієї природоохоронної та наукової установи – Положення про Парк.

Згідно Положення, основними завданнями Парку є: забезпечення охорони його території з усіма природними об'єктами; збереження цінних природних комплексів та історико-культурних об'єктів, що знаходяться на його території; створення умов для організованого туризму та інших видів рекреаційної діяльності в природних умовах з дотриманням режиму охорони заповідних комплексів та об'єктів; проведення науково-дослідних робіт, у

тому числі з вивчення природних комплексів та їх зміни в умовах рекреаційного використання, розробка наукових рекомендацій з питань охорони навколишнього природного середовища та раціонального використання природних ресурсів; збереження генофонду рідкісних, занесених до Червоної книги України та типових рослин, тварин, риб та птахів; вивчення змін екосистем під дією природних і антропогенних факторів; підтримання загального екологічного балансу в регіоні; проведення екологічної освітньо-виховної роботи. На території Парку відповідно до природоохоронного законодавства виділяються такі зони: заповідна; регульованої рекреації; стаціонарної рекреації; господарська. Для кожної зони з урахуванням її природоохоронної, оздоровчої, наукової, рекреаційної, історико-культурної та інших цінностей природних комплексів та об'єктів, встановлюється диференційований режим щодо їх охорони, відтворення та використання.

Коротко про функціональність зон НПП "Нижньодніпровський".

Заповідна зона, що має найсуворіший режим, призначена для охорони та відновлення найбільш цінних природних комплексів, режим якої визначається відповідно до вимог, встановлених для природних заповідників. На її території заповідної зони забороняється будь-яка господарська та інша діяльність, що суперечить цільовому призначенню цієї зони або порушує природний розвиток процесів та явищ і створює загрозу шкідливого впливу на її природні комплекси та об'єкти. У разі термінової необхідності за рішенням НТР Парку на території заповідної зони можуть проводитись заходи, спрямовані на охорону природних комплексів, ліквідацію наслідків аварій, стихійного лиха, не передбачені Проектом організації території

Зона регульованої рекреації – в її межах проводяться короткостроковий відпочинок та оздоровлення населення, огляд особливо мальовничих і пам'ятних місць. На території зони регульованої рекреації забороняється: мисливство, промислове тваринництво, промислове рибальство, промислова заготівля лікарських рослин. У зоні регульованої рекреації дозволяється у встановленому порядку: регулювання чисельності диких тварин до оптимальної та шкідливих тварин до санітарно встановленої норми на підставі наукового обґрунтування, та відповідного дозволу; любительське рибальство на спеціально відведених ділянках відповідно до вимог Правил любительського і спортивного рибальства та норм діючого законодавства.

Зона стаціонарної рекреації – призначена для розміщення готелів, мотелів, кемпінгів, туристичних таборів інших об'єктів обслуговування відвідувачів Парку. В цій зоні можуть створюватись рекреаційні, туристичні комплекси. Забороняється будь-яка господарська діяльність, що не пов'язана з цільовим призначенням цієї функціональної зони або може шкідливо вплинути на стан природних комплексів та об'єктів заповідної зони і зони регульованої рекреації.

В межах господарської зони проводиться господарська діяльність, спрямована на виконання покладених на Парк завдань, знаходяться населені пункти, об'єкти комунального призначення Парку, а також землі інших землевласників і землекористувачів, що включені до складу Парку, на яких господарська діяльність здійснюється з додержанням вимог та обмежень, встановлених для зон антропогенних ландшафтів біосферних заповідників.

Результати досліджень та їх обговорення

Аналіз основних господарчих та наукових завдань Парку, а також особливостей функціональних характеристик режиму окремих його зон свідчать про наявність спільних, як охоронних, так і наукових інтересів новоствореного Парку та підрозділів Степового Філіалу, зокрема – майбутнього Наукового Центру мисливствознавства та його регіонального підрозділу, НДМГ "Нижньодніпровське". Ми вже неодноразово виступали на сторінках даного видання про проблеми та завдання науки, які вирішуються та які потрібно вирішувати в майбутньому на Нижньому Дніпрі [1-2]. Матеріалом для публікацій слугували результати 27-річних мисливськогосподарських досліджень чисельності та стану популяцій диких ссавців та птахів в угіддях науково-дослідного мисливського господарства "Нижньодніпровське" (НДМГ "Нижньодніпровське") та 90-річний досвід ведення науково-зваженого лісового, згодом – лісомисливського господарства на піщаних херсонських аренах Придніпров'я та у заплавах Нижнього Дніпра. Ідея створення вітчизняного Наукового Центру мисливствознавства на базі першого в Союзі науково-дослідного господарства була присвячена розробці основ можливості ведення комплексного науково-зваженого природокористування у регіоні [3-5]. Деякі основні напрями наукових досліджень створюваного Центру безпосередньо пов'язані з природоохоронною діяльністю нового НПП: факторний аналіз чинників, що впливають на сучасний розвиток природокористування (біотичні, абіотичні, антропогенні); удосконалення нормативної бази галузі використання фауністичного ресурсу регіону (розробка професійних Інструкцій, змін до Закону); розробка методів підвищення ефективності ведення мисливського господарства (вдосконалення методів охорони мисливського фонду; вдосконалення методів обліку мисливських тварин; впровадження дичинорозведення; інтенсифікація господарства – створення цехів переробки сировини, розвиток мисливського туризму, традиційних і нетрадиційних методів полювання: з ловчими тваринами, з луком (арбалетом), фотополювання, запис голосів птахів, екологічні екскурсії; акліматизаційні і реакліматизаційні роботи; вдосконалення біотехні; ветеринарно-профілактичні заходи; розвиток собаківництва; аналіз методик проведення полювань; тощо); екологічна просвіта.

Разом з тим, невирішеним питанням сучасності є проблемний стан водно-болотяних угідь Дніпровських заплав. Зважаючи на величезний моніторинговий матеріал відносно коливань рівню ґрунтових вод в

прибережному урочищі "Кудаси", зібраний за 60-річний термін науковцями Степового Філіалу, є можливість проведення спільних спостережень. У методичному поєднанні та у комплексі здійснення моніторингу стану лісових насаджень заплави, а також популяцій мисливських звірів та птахів в угіддях науково-дослідного господарства ми переконались, що ключовим чинником благополуччя гідробіонтів у водоймах дельти виступає саме кисневий режим. Під науковим керівництвом Херсонської гідробіологічної станції НАН України ми планували виконати гідрологічні дослідження, згодом – реанімаційну меліорацію, спрямовану на стабілізацію екологічного стану частини водойм. Нажаль, ці роботи загальмувались у стадії пілотного з початковою назвою "Activity Expenses for recovery connection between Dniester and Konka rivers") [1]. Автори вважають, що моніторингові дослідження рівню ґрунтових вод та роль гідробіологічних умов для життя фауни є ключовими у науковій програмі, як лісових, так і лісомисливських досліджень у заплавах Нижнього Дніпра не лише науковців-лісівників, але й спеціалістів Парку.

**

Проаналізована ситуація з організацією та формуванням "Нижнеднепровського" НПП – природоохоронного наукового заповідника високої категорії заповідності. Сделан вывод о целесообразности усиления научных исследований на Нижнем Днепре. Сделано ударение о необходимости сотрудничества новообразованного Парка с научными учреждениями, которые в течение 90 лет ведут мониторинговое изучение местных биоценозов.

Ключевые слова: Нижний Днепр; научные исследования; национальный природный парк; плавневые угодья; гидробиология; дикие околводные животные; мониторинг; биоценоз.

**

A situation is analysed with organization and formation of NPP "Nizhnedneprovskiy" – nature protection scientific establishment of high category of protected. Drawn conclusion about expedience of strengthening of scientific researches on Lower Dnepr. Emphasized about the necessity of collaboration of recent Park with scientific establishments that during 90 conduct the monitoring study of local biocenosis.

Keywords: Lower Dnepr; scientific researches; national natural park; plavni lands; hydrobiology; wild ocolvodnye animals; monitoring; biocenosis.

**

1. Шейгас І.М., Семенюк С.К., Овечко С.В. Гідроекологічні передумови ведення мисливського господарства на Нижньому Дніпрі / Ігор Миколайович Шейгас, Станіслав Кузьмич Семенюк, Сергій Вікторович Овечко // "Гидроэкологические исследования Днепровско-Бугского региона"

посвященних Дню Науки, г. Херсон (Херсонская гидробиологическая станция НАН Украины) 19-20 мая 2015 года: Матеріали наукових читань – С. 62-69.

2. Шейгас І.М., Семенюк С.К. Перспективи ведення лісомисливських досліджень на Нижньому Дніпрі / Ігор Миколайович Шейгас, Станіслав Кузьмич Семенюк // Гідроекологічні дослідження Дніпровсько-Бузького регіону: Матеріали наукових читань, присвячених Дню Науки, м. Херсон, Херсонська гідробіологічна станція НАН України, 19-20 травня 2016 року. Херсон – 2016. – С. 54-59.

3. Шейгас І.М. Право на експеримент / І.М. Шейгас // Лісовий та мисливський журнал. – К. – 1996. – № 2. – С. 26-27.

4. Шейгас І.Н. Научно-исследовательское хозяйство "Нижнеднепровское" как полигон для апробации отраслевых научных разработок / И.Н. Шейгас, В.В. Шевчук // Проблемы современного охотоведения: Материалы международной конференции (5-6 декабря 2002 г., г. Москва). – М. – 2002. – С. 234.

5. Шейгас І.М. Характер становлення деяких новостворених Національних природних парків півдня України в системі вітчизняного природно-заповідного фонду / І.М. Шейгас // Міжнародна науково-практична конференція "Національні парки – минуле, сьогодні, майбутнє", присвячена 30-річчю створення Шацького національного природного парку, 23-25 квітня, Шацьк, Світьязь – 2014. – С.90-92.

УДК 556.04:282.05

ЗМІНИ ГРАНУЛОМЕТРИЧНОГО СКЛАДУ ДОННИХ ВІДКЛАДІВ ДНІПРОВСЬКО-БУЗЬКОГО ЛИМАНУ В СУЧАСНИЙ ПЕРІОД

Є.І. Коржов

*Херсонська гідробіологічна станція НАН України,
Національний природний парк «Нижньодніпровський»*

В статті проведено аналіз змін у складі донних відкладів Дніпровсько-Бузького лиману в порівнянні з 60-ми роками минулого століття. Найбільший перерозподіл донних відкладів відмічається у складі дрібних фракцій. Площа яку займає глинистий мул за останні 50 років зменшилась у напрямку від західної частини лиману до східної. Встановлено, що через збільшення внеску морських вод у водному балансі лиману, найбільші зміни відбулись у складі донних відкладів його західної частини.

Ключові слова: донні відклади, гранулометричний склад, перерозподіл, Дніпровсько-Бузький лиман;

болота чи зустрічається він також і у типових водоймах піщаних арен, перевірити дані щодо сонячного окуня *Lepomis gibbosus* L., 1758 і т.д.

3) Вивчення генетичних особливостей. Насамперед, такого вивчення заслуговує карась сріблястий, у генотип якого в результаті дій різноманітних генетико-популяційних механізмів проникає спадковий матеріал інших видів ряду коропоподібних. Також далеко не завжди відомо, до яких форм насправді відносяться риби, яких називають словом короп (або короп-сазан) і які населяють водойми регіону.

Ведення роботи у цих напрямках дозволить отримати важливу інформацію та розробляти ефективні заходи охорони унікальних природних комплексів Олешня.

**

В статье приведены данные относительно 1 вида десятиногих ракообразных и 5 видов рыб, которые живут или жили в водоемах Олешковских (Нижнеднепровских) песков и не являются объектами целенаправленного разведения; рассмотрены история заселения акваторий, динамика изменения численности, биологические особенности. Названы направления, по которым было бы желательно выполнять дальнейшие исследования.

**

The data on 1 species of decapods and 5 species of fish that inhabit or inhabited in basins of of Oleshkivski (Low Dnieperian) Sands and are not subject of purposeful breeding are presented in this article. The dynamics of inhabitation of basins, changes of number, biological features of these species are considered. Also perspective ways of studies are presented.

**

Яблоков А.В. Популяционная биология: Учебное пособие для биологических специальностей вузов /А.В. Яблоков. – М.: Высш. шк., 1987. – 303 с.

ЗМІСТ

Овечко С.В., Білик Г.В. ВПЛИВ АНТРОПОГЕННОГО НАВАНТАЖЕННЯ НА СТАН ІХТІОФАУНИ ДНІПРОВСЬКО-БУЗЬКОЇ ГИРЛОВОЇ ОБЛАСТІ.....	3
Глод М.М., Назиренко С.В. ЗАХИСТ КОРИННЯ САДЖАНЦІВ ДЕРЕВНИХ ПОРІД ВІД ЕНТОМОШКІДНИКІВ ПРИ СТВОРЕННІ ВОДООХОРОННИХ ЛІСОВИХ НАСАДЖЕНЬ.....	9
Шейгас І.М., Семенюк С.К. НПП "НИЖНЬОДНІПРОВСЬКИЙ" В СИСТЕМІ МОНИТОРИНГОВИХ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ РЕГІОНУ.....	13
Коржов Є.І. ЗМІНИ ГРАНУЛОМЕТРИЧНОГО СКЛАДУ ДОННИХ ВІДКЛАДІВ ДНІПРОВСЬКО-БУЗЬКОГО ЛИМАНУ В СУЧАСНИЙ ПЕРІОД.....	17
Мінаєва Г.М. ОСОБЛИВОСТІ АЛЬГОФЛОРИ ЕКОТОННИХ ДІЛЯНОК ВОДНИХ ОБ'ЄКТІВ ПОНИЗЗЯ ДНІПРА.....	21
Алексенко Т.Л. ПРОДУКЦІЙНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ДРЕЙСЕНОВИХ ЦЕНОЗІВ З ПОНИЗЗЯ ДНІПРА І ДНІПРОВСЬКО-БУЗЬКОГО ЛИМАНУ.....	29
Гейва К.Н., Козий М.С. ИЗМЕНЕНИЕ ГИСТОЛОГИЧЕСКОГО СТРОЕНИЯ МЕЗОНЕФРОСА <i>ABRAMIS BRAMA</i> В СВЯЗИ С ИЗМЕНЕНИЕМ ОСМОЛЯРНОСТИ СРЕДЫ ОБИТАНИЯ.....	34
Головащенко М.Ф. ЗАЛЕЖНІСТЬ ОПТИМАЛЬНОЇ ІНТЕНСИВНОСТІ РУБОК ДОГЛЯДУ В ШТУЧНИХ СОСНЯКАХ ВІД АТМОСФЕРНОГО ЗВОЛОЖЕННЯ.....	37
Королесова Д.Д. ПРЕДВАРИТЕЛЬНАЯ ОЦЕНКА ПОСЛЕДСТВИЙ НОВОГО ЭТАПА АНТРОПОГЕННОЙ ТРАНСФОРМАЦИИ ПРИБРЕЖНЫХ УЧАСТКОВ ДЛЯ ЭКОСИСТЕМЫ ТЕНДРОВСКОГО ЗАЛИВА (ЧОРНОЕ МОРЕ)....	41
Роман Є.Г. ПРОМИСЛОВІ ТА ІНВАЗИВНІ ГІДРОБІОНТИ ПРИРОДНИХ ТА КВАЗИПРИРОДНИХ ПОПУЛЯЦІЙНИХ УГРУПОВАНЬ ОЛЕШНЯ: ЗАСЕЛЕННЯ ВОДОЙМ, РОЗПОВСЮДЖЕННЯ, ОСОБЛИВОСТІ БІОЛОГІЇ	44

**НАУКОВІ ЧИТАННЯ,
присвячені Дню науки**

**ЕКОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ДНІПРОВСЬКО-
БУЗЬКОГО РЕГІОНУ**

Випуск 10

Збірник наукових праць.

Формат 60×84/16. Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman.
Друк різнографія. Обл.-вид.арк 2,48.
Наклад 300 прим.